

Πλάτων

Karl Bormann

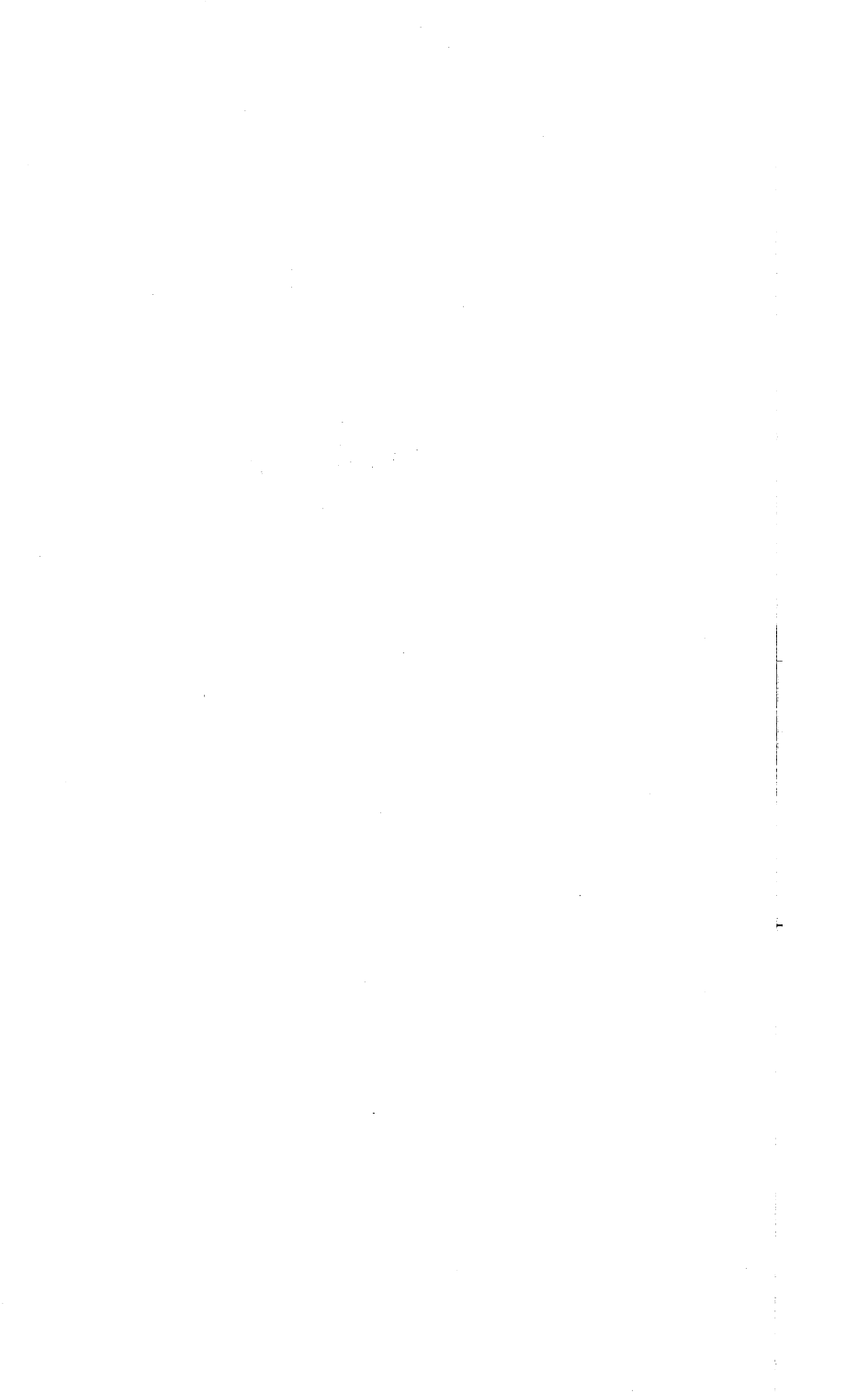
Πλάτων

Μετάφραση

Ιωάννης Γ. Καλογεράκος

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ – Α. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ

ΑΘΗΝΑ 2006

Διατηρούμε όλα τα δικαιώματα, συγγραφικά και εκδοτικά, αυτού του βιβλίου. Κανένα μέρος αυτής της έκδοσης δεν μπορεί ν' αναπαραχθεί, ν' αποθηκευθεί σε σύστημα αναπαραγωγής, να μεταδοθεί σε οποιαδήποτε μορφή και με οποιοδήποτε μέσο, ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτογραφικό ή οτιδήποτε άλλο, χωρίς την προηγούμενη άδεια του Ινστιτούτου του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, το οποίο εκπροσωπεί επίσης το συγγραφέα και το μεταφραστή.

Τίτλος του πρωτοτύπου: *Platon*, 4., erneut durchgesehene Auflage, Verlag Karl Alber (Alber Kolleg Philosophie), Freiburg/München 2003

Επιμέλεια: Ιωάννης Γ. Καλογεράκος

- © Verlag Karl Alber (Alber Kolleg Philosophie), Freiburg/München 42003
- © Για την ελληνική γλώσσα: ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ — Α. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, Αθήνα 2006
Τηλ.: 210-3615156, Φαξ: 210-3631100
e-mail: info@kardamitsa.gr
http: www.kardamitsa.gr

ISBN: 978-960-354-200-8

5. Η φύση της ψυχής

5.1 Τα μέρη της ψυχής (*Πολιτεία* 435b-444a)

Στον *Φαίδωνα* (94b κ.ε.) ο Πλάτων διδάσκει ξεκάθαρα ότι η καθεαυτήν ενιαία ψυχή μπορεί να εναντιωθεί σε ό,τι της προβάλλει το σώμα. Τι είναι εκείνο που μπορεί να της προβάλλει το σώμα; Είναι οι ερεθισμοί της επιθυμίας, του θυμού και της λύπης, με δυο λόγια τα πάθη όπως η ηδονή, η λύπη, η επιθυμία (*Φαίδ.* 83b6 κ.ε., όπου μερικά χειρόγραφα αναφέρουν και τον φόβον). Τα πάθη ως άλογοι ερεθισμοί στον άνθρωπο προέρχονται από το σώμα, σε καμιά περίπτωση από την ψυχή. Το ότι η ψυχή μπορεί να αντιταχθεί στα πάθη βασίζεται στο ότι η ψυχή κατά τη φύση της είναι το λογικό· καθοδηγείται από την έλλογη σκέψη και συνεπώς δεν ενδίδει στα πάθη. Τούτες οι αποφάνσεις όμως (δηλαδή: ψυχή ως το λογικό· όλοι οι άλογοι ερεθισμοί στον άνθρωπο προέρχονται από το σώμα) αφορούν περισσότερο την ψυχή όπως θα πρέπει να είναι, δηλαδή όταν έχει καθαρθεί από καθετί το σωματοειδές. Αν στρέψουμε όμως το βλέμμα στην πραγματική κατάσταση, τότε παίρνουμε μια άλλη εικόνα. Πόσες ψυχές μπορεί άραγε να υπάρχουν που κάνουν στο σωματοειδές τόσες μόνο παρα-

χωρήσεις όσες είναι απολύτως αναγκαίο; Πιθανώς καμιά απολύτως ή μόνο πολύ λίγες. Αν επομένως θέλουμε να είμαστε δίκαιοι με την πραγματικότητα, αν δηλαδή θέλουμε να παρατηρήσουμε την ψυχή όπως παρουσιάζεται συνδεδεμένη με το σώμα στα μάτια του νου, τότε δεν θα πρέπει να λάβουμε υπ' όφιν μας πώς είναι πλασμένες οι ψυχές μόνο μερικών ανθρώπων ή πώς είναι η φύση της ψυχής που δεν είναι ενωμένη με το σώμα, αλλά πρέπει να παρατηρήσουμε την ψυχή σε μια κατάσταση "η οποία είναι το επακόλουθο μύριων κακών" (*Πολ.* 611d). Και τότε μοιάζει αυτή περισσότερο με "κάθε λογής άγριο θηρίο" (*Πολ.* 611d) παρά με την αρχική της φύση. Οι άλογοι ερεθισμοί που πηγάζουν από το σώμα "καρφώνουν" τρόπον τινά γερά την ψυχή στο σώμα, έτσι ώστε η ίδια γίνεται *σωματοειδής* (*Φαίδ.* 83d). Τα πάθη συντελούν στο να παραμορφωθεί η έλλογη ψυχή από τη συμβίωσή της με το σώμα, στο να προσαρτηθούν σ' αυτήν τρόπον τινά *σωματοειδή* προσθέματα. Σ' αυτή λοιπόν την κατάσταση πρέπει να παρατηρήσουμε την ψυχή, αν θέλουμε να πληροφορηθούμε πώς είναι η φύση της σ' αυτή τη ζωή.

Στον *Φαίδωνα* επιχειρείται να περιγραφεί η ψυχή όπως είναι όταν στρέφεται προς το αθάνατο και αμετάβλητο και με τη στροφή της προς το αμετάβλητο υψώνεται πάνω από το σωματικό κόσμο και απωθεί κάθε *σωματοειδές* εξάρτημα που προσαρτάται σ' αυτήν. Η *Πολιτεία*, αντίθετα, εξετάζει τη φύση της ψυχής στην ανθρώπινη ζωή, την ψυχή στην ένωσή της με το σώμα. Ο διαφορετικός αυτός τρόπος θεώρησης εξηγεί τις διαφορετικές αποφάνσεις για την ψυχή, δηλαδή τον χαρακτηρισμό της ως ενιαία-απλή στον *Φαίδωνα* και ως σύνθετη στην *Πολιτεία*. Στη βιβλιογραφία υποστηρίζεται ενίοτε ότι στην *Πολιτεία* ο Πλάτων θέτει όχι μέρη της ψυχής αλλά δυνάμεις της ψυχής. Επ' αυτού πρέ-

πει να παρατηρήσουμε τα ακόλουθα: Ο Πλάτων μιλάει στην *Πολιτεία* για “το ένα, το άλλο, το τρίτο” στην ψυχή, για *εἶδη τῆς ψυχῆς* ή για *εἶδη ἐν ψυχῇ*· εν τούτοις χρησιμοποιείται ρητά και η λέξη *μέρος*, πρβ., π.χ., 442b11, 442c5, 581a6, έτσι ώστε θα μπορούσε να καταλήξει κανείς στην άποψη ότι στην *Πολιτεία* το πρόβλημα “μέρη της ψυχῆς — δυνάμεις της ψυχῆς” δεν έχει λάβει ακόμη λύση. Εξετάζοντας προσεκτικότερα όμως αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο Πλάτων με τη διάκριση των τριών *εἰδῶν* εννοεί τα μέρη της ψυχῆς: Από την ένωση με το σώμα σχηματίζονται προσθέματα στην ψυχή (611b κ.ε.)· στην ένωση με το σώμα η ψυχή έχει μέρη. Στον *Τίμαιο* (69c κ.ε.) ο Πλάτων εντοπίζει τα μέρη της ψυχῆς ως εξής: Ἔδρα του λογιστικοῦ είναι το κεφάλι, το *θυμοειδές* βρίσκεται ανάμεσα στο λαιμό και στο διάφραγμα, το *ἐπιθυμητικόν* ανάμεσα στο διάφραγμα και στον ομφαλό.

Ο λόγος για τον οποίο ο Πλάτων, ακολουθώντας τον Αλκμαίωνα και τη Σικελική ιατρική σχολή, θεωρεί ἔδρα της σκέψης το κεφάλι και άρα τον εγκέφαλο δεν οφείλεται σε ανατομικές παρατηρήσεις. Το *λογιστικόν* είναι το πιο σπουδαίο μέρος της ψυχῆς, γι’ αυτό πρέπει να έχει την ἔδρα του εκεί από όπου θα μπορεί να εποπτεύει ολόκληρο τον άνθρωπο και σαν από προπύργιο να του δίνει εντολές. Ο Αριστοτέλης αντίθετα, ακριβώς λόγω ανατομικών παρατηρήσεων, εμμένει στην παλαιότερη άποψη ότι η σκέψη έχει την ἔδρα της στην καρδιά· κατά τον Αριστοτέλη έργο του εγκεφάλου είναι να ρυθμίζει τη θερμότητα, που αποτελεί τη βασική προϋπόθεση της ζωής.

Αν όμως η ψυχή έχει μέρη, τότε τίθεται το ερώτημα τι συμβαίνει με την αθανασία της ψυχῆς, αν η ψυχή είναι αθάνατη με όλα τα μέρη της ή όχι. Το ερώτημα αυτό έχει ήδη εν μέρει απαντηθεί. Και τα δύο άλογα μέρη είναι προσθέ-

ματα, που αναφέρονται στην ψυχή από την ένωσή της με το σώμα. Αν λοιπόν αυτά δημιουργούνται στην ψυχή μόνο από την ένωσή της με το σώμα, πρέπει να περιμένουμε ότι μετά το χωρισμό ψυχής και σώματος θα αποσπαστούν πάλι από την ψυχή. Αυτό είναι μεν κατά βάση σωστό· και τα δύο άλογα μέρη της ψυχής αποτελούν το θνητό στοιχείο σ' αυτήν (*Τίμ.* 69c κ.ε.). Εν τούτοις αυτό το θνητό στοιχείο μπορεί να προσκολληθεί στην ψυχή τόσο που να μην μπορεί η ψυχή κατά το χωρισμό της από το σώμα να απαλλαγεί από αυτό (*Φαίδ.* 81c κ.ε.). Το χρέος της ψυχής, το έργο που πρέπει να επιτελέσει όσο είναι ενωμένη με το σώμα, συνίσταται στο να επιδιώκει, κατά τη διάρκεια ήδη της ένωσής της με το σώμα, όσο είναι δυνατόν τη γνώση και κάθε *ἀρετήν* και με τον τρόπο αυτό να βρίσκει τον εαυτό της. Η θεωρία του Πλάτωνα για τις αρετές θα μας απασχολήσει όταν θα παρουσιάσουμε την αντίληψή του για το κράτος· τώρα το θέμα μας είναι ακόμη τα μέρη της ψυχής. Το *θυμοειδές* στέκεται, σύμφωνα με τη φύση του, στην πλευρά του *λογιστικοῦ*· το *ἐπιθυμητικόν* κατευθύνεται, σύμφωνα με τη φύση του, προς το σωματικό. Τη σχέση αυτή των μερών της ψυχής αναμεταξύ τους παρουσιάζει ο Πλάτων με δύο αλληγορίες, την αλληγορία του άρματος της ψυχής (*Φαῖδρ.* 246a-256e) και την αλληγορία του θηρίου της ψυχής (*Πολ.* 588b κ.ε.).

5.2 Η αλληγορία του άρματος της ψυχής (*Φαῖδρος* 246a-256e)

Ποια είναι η φύση της ψυχής μπορεί να εξηγηθεί μόνο με μια μακρόλογη και θεϊκή συζήτηση. Σε μια πιο σύντομη όμως και πρόσφορη στην ανθρώπινη αντίληψη εξήγηση

μπορεί να λεχθεί με μια μυθική αλληγορία με τι μοιάζει η ψυχή: Η ψυχή “μοιάζει με τη σύδετη δύναμη που έχει ένα ζευγάρι φτερωτά άλογα μαζί με τον ηνίοχο. Τα άλογα λοιπόν των θεών και οι ηνίοχοι είναι όλοι καλοί κι από καλή γενιά, ενώ στους άλλους είναι ανακατωμένα. Και πρώτα-πρώτα ο δικός μας αρματηλάτης βαστάει με τα χαλινάρια ένα μονάχα ζευγάρι άλογα, κι από τ’ άλογα αυτά το ένα είναι όμορφο κι ευγενικό κι από καλή γενιά, ενώ το άλλο είναι απ’ αντίθετη κι αντίθετο.” (Φαίδρ. 246a-b) Αυτή είναι η εισαγωγή για τη μυθική διήγηση που ακολουθεί. Τι παριστάνουν τα δυο άλογα δε λέγεται πουθενά. Με βάση την Πολιτεία και τη θεωρία για τα μέρη της ψυχής θα αναγνωρίσει κανείς στον ηνίοχο το λογιστικόν, στο καλό άλογο το θυμοειδές, ενώ το κακό άλογο συμβολίζει το έπιθυμητικόν. Διαφορετική είναι η ερμηνεία του H. Leisegang (στο: *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, 40ός ημίτ., στ. 2476): Εδώ υπάρχει κάτι εντελώς διαφορετικό απ’ ό,τι στην Πολιτεία. Κατά τον Leisegang, τα δυο άλογα παριστάνουν τον «εσωτερικό αγώνα ανάμεσα στην καθαρή αγάπη και στον αισθησιακό πόθο, που διαδραματίζεται στην ψυχή όταν αντικρίζει το κάλλος.» Η ερμηνεία αυτή είναι λανθασμένη, γιατί ο Έρωτας στηρίζεται στην ανάμνηση του καθαυτό ωραίου που μπόρεσε να δει ο ηνίοχος του άρματος της ψυχής, όπως θα μάθουμε σε λίγο.

Όλα τα άρματα των ψυχών επιδιώκουν να φθάσουν στο άκρο του ουράνιου θόλου, στον *υπερουράνιον τόπον* (Φαίδρ. 247c3). Εκεί η θέαση των ιδεών, κατά την περιφορά του ουράνιου θόλου, δίνει νέα τροφή στα φτερά του άρματος της ψυχής. Αλλά μόνο τα θεϊκά άρματα που τα οδηγεί ο Δίας πραγματοποιούν τέλεια την πτήση. Διεισδύουν στον ουράνιο θόλο και στέκουν επάνω στο καταράχι του ουρανού. Η περιφορά του θόλου τα πάει γύρω, και βλέπουν τα όσα εί-

ναι πέρα από τον ουρανό. — Η θέαση των ιδεών, όπως την ξέρουμε από την *Πολιτεία*, μετασχηματίζεται σ' αυτή τη μυθική αλληγορία και συνδέεται με την κίνηση του κόσμου.

Στα ανθρώπινα άρματα των ψυχών το κακό άλογο τραβάει προς τη γη ολόκληρο το άρμα, έτσι που οι ανθρώπινες ψυχές δεν φθάνουν στην πίσω πλευρά του ουρανού. Στην καλύτερη περίπτωση ο ηνίοχος υψώνει το κεφάλι του προς τον *υπερουράνιον τόπον* σ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού ή και μόνο για μερικές στιγμές. Ταυτόχρονα του διαφεύγουν αρκετά πράγματα· γιατί και όταν ακόμη υπερυψώνεται στον “υπερουράνιο τόπο”, με πολύ κόπο μπορεί να δει το ον, γιατί εμποδίζεται από το κακό άλογο. Στη χειρότερη περίπτωση το άρμα της ψυχής μαζί με τον ηνίοχο μένει κάτω από το θόλο. Το αν θα καταβυθιστεί η ψυχή στη γη, επειδή τα φτερά της δεν βρίσκουν τροφή, και το αν και σε ποιο σώμα θα ενσαρκωθεί εξαρτώνται από το αν και μέχρι ποιο βαθμό μπόρεσαν οι ψυχές να δουν τις ιδέες. Οι ψυχές που στη διάρκεια μιας ολόκληρης περιφοράς είδαν τις ιδέες παραμένουν για πάντα ελεύθερες από τον εξαναγκασμό να πρέπει να μπουν σε κάποιο σώμα· οι άλλες βυθίζονται προς τα κάτω, μέχρις ότου βρουν στήριγμα σ' ένα σώμα. Ανάλογα με το πόσο μπόρεσαν να δουν τις ουσίες εμφυτεύονται στα σπέρματα ζωής διαφορετικών ομάδων ανθρώπων, από το φιλόσοφο, με καθοδική σειρά, ως το σοφιστή και τον τύραννο (συνολικά είναι εννέα ομάδες, που δεν χρειάζεται να αναφερθούν εδώ με λεπτομέρειες). Σε μια νέα κοσμική περίοδο η ψυχή μπορεί να τολμήσει να κάνει εκ νέου το ταξίδι. Τις λεπτομέρειες του ταξιδιού και της θέασης του όντος μπορούμε να τις παραλείψουμε· αποτελούν το μυθικό πλαίσιο και είναι χωρίς φιλοσοφική αξία.

Για να μπορέσει η ψυχή να ξεκινήσει ξανά το ταξίδι στον *υπερουράνιον τόπον*, πρέπει τα φτερά της να λάβουν νέα

τροφή. Η τροφή αυτή τους παρέχεται από την αναλαμπή του καθαυτό ωραίου που αντανακλάται σε αισθητά απεικασματα. Με την ατένιση του ωραίου στις αισθήσεις εγείρεται ο Έρωτος. Ο Έρωτος στηρίζεται στην ανάμνηση του καθαυτό ωραίου, που μπόρεσε να δει κατά διαστήματα ο ηνίοχος του άρματος της ψυχής κατά την πτήση του άρματος. Αυτό σημαίνει ταυτόχρονα ότι η ψυχή που δεν μπόρεσε ποτέ να δει το ίδιο το ωραίο δεν μπορεί και να μετάσχει στον Έρωτα. Η γεμάτη από Έρωτα ψυχή αποζητά επίμονα τη συναναστροφή με το ωραίο. Τότε ξεσπάει έριδα ανάμεσα στον ηνίοχο του άρματος της ψυχής και στο καλό άλογο από τη μια και στο κακό άλογο από την άλλη. Το κακό άλογο ορμάει και θέλει να ικανοποιήσει τις κατώτερες επιθυμίες του, του προβάλλεται όμως αντίσταση. Αλλά αν επιβληθεί, η ψυχή μετά το θάνατο εγκαταλείπει το σώμα χωρίς φτερά· εφόσον όμως η ψυχή δε βυθίστηκε εντελώς στην *έπιθυμίαν*, βρίσκεται στο δρόμο να αποκτήσει φτερά. Αν όμως ο ηνίοχος και το καλό άλογο διατηρήσουν την υπεροχή, τότε η ψυχή ζει με αυτοκυριαρχία και μετά το χωρισμό από το σώμα αποκτά νέα φτερά. — Αυτή είναι σε γενικές γραμμές η παρουσίαση του μύθου.

Τα δυο άλογα πρέπει να ερμηνευθούν ως τα δυο άλογα μέρη της ψυχής, από τα οποία το ένα από τη φύση του πηγαινει με το μέρος του λογικού. Ο μύθος στον *Φαίδρο* παρουσιάζει τα πράγματα έτσι σαν να έχει η ψυχή και τα δυο αυτά μέρη πριν και μετά από την είσοδό της στο σώμα. Αυτό θα σήμαινε ότι ολόκληρη η ψυχή, με τα άλογα μέρη της και το *λογιστικόν*, είναι αθάνατη. Όσο η ψυχή είναι ενωμένη με το σώμα, η εικόνα του *Φαίδρου* δεν μας φέρνει δυσκολίες: Ο ηνίοχος είναι το *λογιστικόν*, το καλό άλογο παριστάνει το *θυμοειδές*· επιδιώκει την *τιμήν* (*Φαίδρ.* 253d), πράγμα που λέγεται σε πολλά χωρία της *Πολιτείας*

ας για το θυμοειδές και για τον άνθρωπο που κατευθύνεται από το θυμοειδές. Το κακό άλογο έχει τα χαρακτηριστικά του *ἐπιθυμητικοῦ* (πρβ. *Φαῖδρ.* 253ε κ.ε.). Σύμφωνα με την *Πολιτεία* και τον *Τίμαιο* το θυμοειδές και το *ἐπιθυμητικόν* είναι θνητά μέρη της ψυχής, ακόμη κι αν δεν χωριστούν από το *λογιστικόν* αμέσως μόλις η ψυχή εγκαταλείψει το σώμα αλλά κατορθώσουν να προσκολληθούν επάνω του, ώστε να δρουν σα σαβούρα και να τραβούν το *λογιστικόν* προς τα κάτω, προς το σωματικό. Σύμφωνα όμως με το μύθο στον *Φαῖδρο* η ψυχή αποτελείται κατά την ουσία της από τρία μέρη: το θυμοειδές και το *ἐπιθυμητικόν* δεν αποτελούν μόνο μέρη της ψυχής εκείνης που έχει πέσει ξανά στο σωματικό και που δεν μπόρεσε να προχωρήσει στην πλήρη θέαση των ουσιών, αλλά αποτελούν και μέρη των άριστων ψυχών, δηλαδή των θεών, που ποτέ δεν εισέρχονται σε σώματα. Σ' αυτές βέβαια τις ψυχές τα τρία μέρη της ψυχής είναι ενιαίως αγαθά. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και οι πιο άριστες ψυχές είναι σύνθετες.

Υπάρχει επομένως στον *Φαῖδρο* μια άλλη θεωρία σχετικά με την αθανασία των άλογων μερών της ψυχής από εκείνη που υπάρχει στην *Πολιτεία*, στον *Τίμαιο* καθώς και στον *Φαίδωνα*; Ένα τέτοιο ενδεχόμενο μπορούμε ασφαλώς να το περιμένουμε στον Πλάτωνα. Ο U. v. Wilamowitz (*Platon I*, σελ. 368) επιχειρηματολογεί με τον ακόλουθο τρόπο: «Η περίπλοκη εικόνα του άρματος της ψυχής επινοήθηκε μόνο για τη συμπεριφορά της ψυχής στο ανθρώπινο σώμα: εδώ βρίσκει την πιο επιτυχή της ισχύ και γι' αυτό ακριβώς δέχτηκε ο Πλάτων ότι τα άτια "βούληση" και "ἐπιθυμία" είναι ζεμένα μπροστά από την άμαξα της ψυχής, ήδη προτού εκείνη ενσαρκωθεί για πρώτη φορά, κι ότι και η ψυχή των θεών είναι τόσο περίπλοκη.» Η ερμηνεία αυτή έχει κάποια θετικά στοιχεία: υπέρ της φαίνεται προπάντων να

συνηγορεί το ότι ο Πλάτων παρουσιάζει σ' ένα μύθο την εικόνα του άρματος της ψυχής και ότι σε μια μυθική εξιστόρηση δεν είναι τα πάντα σημαντικά από φιλοσοφική σκοπιά. Εν τούτοις μια τέτοια εξήγηση δεν είναι πειστική. Η αλληγορία θα μπορούσε επίσης να εννοηθεί ως ακολούθως: Ακόμη και στις πιο άριστες ψυχές υπάρχει μια *έπιθυμία*, η *έπιθυμία* δηλαδή που στρέφεται στη σοφία και στη γνώση, και ένα *θυμοειδές*, το οποίο δεν θα ήταν τίποτε άλλο από την επιδίωξη να διαπρέφουν μέσω της γνώσης. Τούτο θα έβρισκε έρεισμα στο μύθο, καθ' όσον εκεί λέγεται (*Φαῖδρο*. 246a) ότι στις ψυχές των θεών, δηλαδή στις πιο καλές ψυχές, ο ηνίοχος και τα άλογα είναι το ίδιο καλά. Η διαφορά μεταξύ αυτών των τριμερών άριστων ψυχών και των τριμερών λιγότερο καλών ψυχών θα συνίστατο τότε στο ότι στις τελευταίες το *θυμοειδές* και το *έπιθυμητικόν* στρέφονται σε αντικείμενα που δεν ανήκουν στην περιοχή του νοητικού, ότι δηλαδή το *θυμοειδές* επιδιώκει να διαπρέψει στα αισθητά και το *έπιθυμητικόν* αναζητεί ικανοποίηση στην αισθησιακή απόλαυση, όχι όμως στη γνώση και στην αλήθεια. Κατά βάση όμως όλες οι ψυχές θα είχαν την ίδια διάρθρωση και η κάθαρση της ψυχής που έχει καταπέσει στο σωματικό θα συνίστατο στο να εγκαταλείψουν το *θυμοειδές* και το *έπιθυμητικόν* το σωματικό και να στραφούν στο νοητικό. Η ερμηνεία αυτή θα ανταποκρινόταν στην κατά γράμμα διατύπωση του μύθου στον *Φαῖδρο*.

Πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι με το μύθο δεν μπορεί να παρουσιαστεί ποια είναι η φύση της ψυχής, αλλά μόνο με τι μπορεί να παραβληθεί η ψυχή. Σ' αυτό προστίθεται το ότι η γνώση της ουσίας της ψυχής είναι εξαιρετικά δύσκολη και ίσως ξεπερνάει τα όρια της ανθρώπινης αντίληψης (πρβ. *Φαῖδρο*. 246a). Η ανθρώπινη γνώση συμπεραίνει από

τις εκδηλώσεις της ψυχής που έχει εισέλθει στο σώμα ότι η ψυχή έχει πάντα τη δομή που έχει στην παρούσα ζωή. Την αληθινή της φύση θα μπορούσαμε (πρβ. *Πολ.* 612a) να την κατανοήσουμε, μόνο αν μπορούσαμε να παρατηρήσουμε την ψυχή στην κατάσταση που βρίσκεται όταν έχει απομακρύνει όλα τα προσθέματα που της προσκολλώνται κατά την ενσάρκωση. Τότε μόνο θα μπορούσαμε να διακρίνουμε την αληθινή της φύσιν, αν δηλαδή έχει πολλές όψεις ή μόνο μία ή πώς αλλιώς είναι πλασμένη (*Πολ.* 612a). (*Φύσις* σημαίνει εδώ “ουσία”, “φύση”. Δεν θα επιχειρήσουμε εδώ να δώσουμε μια ερμηνεία της λέξης *φύσις* στον Πλάτωνα. Γιατί τότε θα έπρεπε, πρώτον, να ληφθεί υπ’ όψιν και η μη φιλοσοφική χρήση της λέξης *φύσις*: διότι η γλώσσα του Πλάτωνα είναι ένα περίπλοκο σύνθεμα αστικού λόγου. Και, δεύτερον, *φύσις* στη γλώσσα της εποχής εκείνης είναι ήδη μια κοινή λέξη παρόμοια με τη δική μας “φύση” ή “ουσία”.)

Αυτή η ωραία και ευχάριστη εικόνα της ανθρώπινης ψυχής, όπως σκιαγραφείται στον *Φαῖδρο*, παίρνει τη θέση — εφόσον ο *Φαῖδρος* πρέπει να θεωρείται υστερότερος της *Πολιτείας* — μιας διαφορετικής εικόνας της ψυχής, που δεν έχει καθόλου χαρούμενα χαρακτηριστικά.

5.3 Το θηρίο της ψυχής στην *Πολιτεία* (588c-592b)

Η ψυχή είναι μια σύμφυση ενός ανθρώπου, ενός λιονταριού που περιβάλλεται από φίδια και ενός θηρίου ποικιλόχρωμου και με πολλά κεφάλια, το οποίο έχει γύρω-γύρω κεφάλια ήμερων ζώων και άγριων και μπορεί να μεταμορφώνεται σε όλα αυτά τα θηρία και να τα βγάξει από μόνο του (*Πολ.* 588c). Αυτό το παράξενο ον, που αποτελείται από έναν άν-

θρωπο, ένα λιοντάρι και ένα μεταβαλλόμενο τέρας, καλύπτεται γύρω-γύρω με τη μορφή ενός ανθρώπου, δηλαδή ενός σώματος, και μάλιστα έχει καλυφθεί τόσο πολύ με τη ανθρώπινη μορφή, ώστε να μη διακρίνεται καθόλου. Στην εικόνα αυτή απεικονίζονται όλες οι καταστάσεις της ανθρώπινης ψυχής. Η δικαιοσύνη συνίσταται στο ότι ο εσωτερικός άνθρωπος, το *λογιστικόν*, κυριαρχεί σ' ολόκληρο τον άνθρωπο, χρησιμοποιώντας τη δύναμη του λιονταριού (του *θυμοειδοῦς*) και εξευγενίζοντας το ήμερο στοιχείο του πολυκέφαλου θηρίου (του *ἐπιθυμητικοῦ*), αφήνοντας όμως το άγριο στοιχείο του να ατροφήσει. Αν επιτευχθεί η κατάσταση αυτή, τότε κάθε μέρος της ψυχής επιτελεί το δικό του έργο: το *λογιστικόν* είναι σοφό, το *θυμοειδές* ανδρείο, το *ἐπιθυμητικόν* πειθαρχεί. Έτσι επιτυγχάνεται συγχρόνως και η υγεία της ψυχής, η *σωφροσύνη*: το *λεοντῶδες* και το πολύμορφο-μεταβλητό στοιχείο συμφωνούν με τον εσωτερικό άνθρωπο στο ότι ο εσωτερικός άνθρωπος, το *λογιστικόν*, είναι προορισμένο για την κυριαρχία. Η αδικία με τις πολλαπλές της εκφάνσεις επέρχεται όταν το *λεοντῶδες* αποκτήσει την κυριαρχία ή όταν το ποικιλόχρωμο θηρίο συγκεντρώσει την εξουσία, όταν δηλαδή τα μέρη της ψυχής δεν επιτελούν το δικό τους έργο, αλλά σφετερίζονται το έργο του *λογιστικοῦ*. Τότε όμως είναι πολυπράγμονα και η πολυπραγμοσύνη, το να μην αρκείται κανείς στο δικό του έργο, αποτελεί την πραγματική αδικία.

Στους *Νόμους*, ύστερο έργο του Πλάτωνα, τη θέση των παραπάνω εικόνων παίρνει η αλληγορία του ανδρείκελου, το οποίο δημιούργησαν οι θεοί (*Νόμ.* 644d κ.ε.) είτε για παιχνίδι εκείνων είτε για κάτι σοβαρό. Ένα έλασμα του ανδρείκελου είναι από μαλακό χρυσάφι και παριστάνει το λογικό, άλλα ελάσματα είναι από σκληρό σίδηρο: Το λογικό είναι μεν ωραίο αλλά μαλακό, γι' αυτό πρέπει να λαμ-

βάνει αρωγή, αν είναι να θέσει σε κίνηση το ανδρείκελο “άνθρωπος”. Έργο του ανθρώπου είναι να ακολουθεί μόνο την οδό του λογικού. — Σε σύγκριση με τις εικόνες από την *Πολιτεία* και τον *Φαίδρο* στην παρουσίαση στους *Νόμους* παρατηρείται μια παραίτηση: Ο άνθρωπος είναι το παιγνίδι που έχει έντεχνα επινοήσει η θεότητα, και τούτο είναι το καλύτερο στον άνθρωπο (*Νόμ.* 803c). Αυτό βέβαια ισχύει μόνο όταν μιλάει κανείς λαμβάνοντας υπ’ όψιν τη θεότητα (*Νόμ.* 804b). Αν όμως δεν λάβει κανείς υπ’ όψιν του τη θεότητα και κοιτάξει μόνο το ανθρώπινο γένος, τότε πρέπει να λεχθεί ότι ο άνθρωπος δεν είναι κάτι αξιοκαταφρόνητο αλλά αξίζει να ασχοληθεί κανείς μαζί του (*Νόμ.* 804b).